

O'ZBEKISTON OLIY TA'LIM TIZIMIDA IJTIMOIIY ADOLAT VA IMKONIYATLAR TENGLIGI "XUSUSIY VA DAVLAT UNIVERSITETLARI O'RNI"

University of Business and Science

Filologiya fanlar fakulteti "Xorijiy filologiya"

(ingliz tili) yo'nalishi 2-bosqich talabasi

Axmadjonova Maxliyo Baxromjon qizi

Email: oyparchamm05@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0008-8002-8340>

Annotatsiya: Ushbu maqolada ta'limda ijtimoiy tenglik va adolat masalalari yoritilgan. Unda barcha o'quvchilar uchun teng sharoit yaratish, adolatli ta'lim tizimini shakllantirish hamda o'qituvchilarning bu jarayondagi roli haqida tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: Ta'lim, ijtimoiy adolat, kontrakt, budget, grant, tenglik, ta'lim tizimi, universitet va o'qituvchi.

Annotation: This article discusses the issues of social justice and equality of opportunity in higher education in Uzbekistan. It analyzes the differences between private and state universities, the creation of fair educational conditions, and the role of teachers in ensuring equity.

Keywords: education, social justice, contract, budget, grand, equality, education system, university and teacher.

Аннотация: В этой статье рассматриваются вопросы социального равенства и справедливости в образовании. В нем анализируется создание равных условий для всех учащихся, формирование справедливой системы образования, а также роль учителей в этом процессе.

Ключевые слова: образование, социальная справедливость, контракт, бюджет, Гранд, равенство, система образования, университет и учитель.

Bugungi globallashuv va raqobat ayniqsa texnologiya kuchaygan davrda ta'lim tizimi har bir jamiyat taraqqiyotining asosi hisoblanadi. Oliy ta'lim muassasalari nafaqat ta'lim berish balki, yoshlarni tanqidiy va mantiqiy fikrlash, mustaqil qaror qabul qilish hamda ijtimoiy faolligini yanada shakllantirishda muhim o'rin tutadi. Bu jarayonda davlat va xususiy universitetlarining o'ziga xos jihatlari namoyon bo'ladi. Hozirda O'zbekiston ta'lim tizimida so'ngi yillarda xususiy universitetlarning faoliyati kengayib, ular davlat oliy ta'lim muassasalari bilan bimalol raqobatdosh bo'la boshladi. Har ikkala turdagi universitetning o'ziga xos afzalliklari-yu kamchiliklari mavjud: xususiy universitetlar zamonaviy yondashuv, qulay muhit taklif etsa, davlat universitetlari uzoq yillik tajriba, keng imkoniyatlar bilan ajralib turadi. "Ta'lim – bu dunyoni o'zgartirishingiz mumkin bo'lgan kuchli quroldir". – Nelson Mandela. Uning bu so'zlari ta'limning inson hayotidagi o'rnini chuqur ifodalaydi. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi ga asosan: "Har kim bilim olish huquqiga ega. Bepul umumiy ta'lim olish davlat tomonidan kafolatlanadi. Maktab ishlari davlat nazoratidadir".

Bugungi kunda ta'lim tizimi jamiyat taraqqiyoting eng muhim omillaridan biri hisoblanadi. Ta'lim tizimi nafaqat iqtisodiy rivojlanishga balki ijtimoiy adolat va imkoniyatlar tengligiga bevosita o'z ta'sirini ko'rsatadi. Shunga ko'ra oliy ta'lim muassasalarida adolatli va teng sharoit yaratish masalasi dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Xususiy oliy ta'limining davlat universitetlaridan asosiy farqi shundaki: davlat universitetlariga kirish uchun "Bilimni Baholash Agentligi" tashkiloti tomonidan o'quvchi yoshlarni test orqali saralab olinsa, nodavlat universitetlarida ko'p hollarda test o'tkazilmaydi. Aksincha, universitet tomonidan belgilangan to'lov-shartnoma asosida o'qishga qabul qilinadi. Shuningdek, 2023/2024 - yil holatiga ko'ra mamlakatda jami **213 ta oliy ta'lim** muassasalari faoliyat yuritmoqda. Shundan **116 ta** davlat oliy ta'lim muassasasi, **67 ta** nodavlat (xususiy) va **30 ta** xorijiy oliy ta'lim muassasalaridir. Hozirda bu ko'rsakichlar kundan kunga oshib borayotganini guvohi bo'lmoqdamiz.

Bu ikki tizim o'rtasidagi farqlar ta'limda ijtimoiy tenglik masalasini kun mavzusiga olib chiqmoqda. Chunki ayrim hollarda ta'lim olish imkoniyatlari moliyaviy holat yoki joylashuvga qarab farqlanmoqda. Bu esa o'qitish tizimi va adolat tamoyillarini qayta ko'rib chiqishni talab qiladi. Masalaning asl mohiyati shundaki haqiqiy muammo "Ijtimoiy tenglik". Ijtimoiy tenglik bu – hamma uchun sharoit teng bo'lishligida. O'quvchi test sinovlaridan yetarlicha ball to'play olmadi hamda davlat universitetlarining o'rinlar soni cheklanganligi bois davlat universitetlariga o'qishga qabul qilinmadi ammo, unda tanlov bor ya'ni nodavlat universitetiga o'qishga topshirish, oilasining moliyaviy sharoiti esa to'lov-shartnoma (kontrakt) miqdorini qoplay olmaydi. Ijtimoiy tenglik bu faqat oliy ta'limga kirish imkoniyati emas, balki har bir talabaning bir xil sharoitda o'qish, rivojlanish va muvaffaqiyatga erishish huquqiga ega bo'lishidir. Agarda, o'quvchida yetarlicha bilim va ko'nikma bor maxsus grant yutish orqali xususiy universitetiga o'qishga qabul qilinsa misol uchun: xorijiy filologiyaga. Undagi asosiy muammo shunday bo'ladi: guruhdoshlari yetarlicha bilimli yoki umuman xorijiy tillardan yaxshi tayyorgarlikka ega bo'lmasliklari ehtimoli yuqori bo'ladi. Negaki, nodavlat universitetlarida o'quvchilar saralanmaydi. Bunday holatda nodavlat universitetlarining bilim darajasini tushishiga, ta'lim sifatining buzilishi va talabalar bir-birlari bilan ziddiyatga borishlari mumkinligining isboti bo'ladi. Davlat universitetlarida esa talabalarning bilim darajasi deyarli bir birlarinikidan farq qilmaydi. Bunday sharoitda yuqorida sanab o'tilgan muammolar bo'lmaydi. Xususiy oliygohlarga tajribali xorijiy o'qituvchilar jalb qilinadi, davlat universitetlarida esa ko'proq mahalliy mutaxassislar ishlaydi. Bu borada talabalar o'rtasida bilim sifati farqi paydo bo'ladi. Xususiy universitetlarning afzalliklarini ko'rib chiqamiz: sifatli ta'lim, zamonaviy texnologiyalar (kompyuter, projector vahokazo), shinam jihozlangan xonalar, malakali o'qituvchilar, fan doktorlar, o'quvchilarning xavfsizligini ta'minlash, davomat, darslarda faol ishtirok etishni ta'minlashdan iborat. Xususiy oliygoh o'qituvchilari asosan, yosh zamonaviy fikrlaydigan, interaktiv darslar o'tadi va talabalarning mustaqil fikrlashini

rag'batlantiradi. Davlat universitetlarida birinchi navbatda forma, davomat, malakali ustozlar, sifatli ta'lim, tadbirlar, ayrim viloyatdagi universitetlarning ta'miri biroz eski jihozlar ham. Davlat universitetlarida o'qish to'lovi arzonroq ammo talabalar soni ko'p bo'lgani boiz individual yondashuv biroz sust. Bu ikki qarama-qarshilik ijtimoiy tenglik masalasiga bevosita ta'sir qiladi, chunki har bir talaba bu imkoniyatlardan teng foydalana olmaydi. Moliyaviy jihatdan biroz qiyin ahvoldagi talabalar xususiy universitetda o'qishni xohlasa-da, kontrakt summasi bunga imkon bermaydi. Boshqa tomondan, ba'zi davlat universitetlarida grant (budjet) o'rinlari soni kam bo'lganligi uchun ko'plab iqtidorli yoshlar o'qishdan chetda qoladi. Bu ijtimoiy tenglik tamoyiliga zid bo'lib, ta'limda imkoniyatlar tengligini ta'minlash mexanizmlarini kuchaytirilishi kerakligini ko'rsatadi. Ko'plab xususiy universitetlar xalqaro dasturlar, almashinuv loyihalari yoki xorijda amaliyot imkoniyatlarini taklif etadi. Ayrim davlat universitetlari shu nuqtai nazardan bunday imkoniyatlardan cheklangan. Muallif sifatida men barcha talabalarga teng rivojlanish sharoitlari yaratilishi kerakligini istardim.

Har bir jamiyat taraqqiyoti avvalo, ta'lim tizimining qay darajada rivojlanganligiga bog'liq. Ta'limda nafaqat bilim berish, balki insonni ijtimoiy hayotga tayyorlash, adolat, tenglik, dunyoqarash va mas'uliyat kabi qadriyatlarni singdirish vazifasini ham bajaradi. Bugungi zamonda, g'ayri-tabiiy texnologiyalarning rivojlanishi o'quvchilarga yanada samarali, qulay va moslashuvchan tarzda bilim olishga imkon beradi huddiki, hayotimizning ajralmas bir bo'lagiga aylangan telefonlar kabi. O'quvchilar hozirda jamiki foydali qurilmalaridan foydalanishlari uchun eng avvalo, simsiz tarmoqlardan foydalanish bilan bir qatorda, mustahkam bilim va ko'nikmalarga ega bo'lmoqlari darkor.

Dunyo miqyosida, jumladan, O'zbekistonda ham 2009-yildan buyon 20-fevral – Butun jahon ijtimoiy adolat kuni (World Day of Social Justice) sifatida nishonlanib kelinmoqda. Ushbu muhim sananing bosh maqsadi jahon hamjamiyati e'tiborini ijtimoiy adolatni rivojlantirish zarurligiga qaratishdir. Ijtimoiy adolat – shunchaki axloqiy talab emas, balki milliy barqarorlik va global farovonlik asosi

ham. Ijtimoiy adolat va imkoniyatlar tengligi har birimiz uchun muhim kasb etadi. Bu ikki tamoyil nafaqat ta'limda balki, butun hayotimiz mobaynida biz bilan hamohang yashaydi.

Xususiylar va davlat universitetlari o'rtasidagi farqlar moliyaviy yoki tashkiliy jihatdan emas, balki ta'lim mazmuni va yondashuvida ham namoyon bo'ladi. Har ikki turdagi oliygoh o'ziga xos ustunlik va kamchiliklarda ega bo'lsada, ularning umumiy maqsadi – raqobatdosh, mustaqil fikrlaydigan jamiyat taraqqiyotiga hissa qo'sha oladigan kadrlarni tayyorlashdir. O'quvchi qaysi oliygohda ta'lim olmasin uning maqsadi bitta – o'z kasbing mutaxassisi bo'lish ya'ni ilm olishdir. Oliy ta'limlarning eng muhim jihatida shundaki – yosh avlodni bilimli, maqsadli kadr qilib yetishtirish. Fikrlashimcha, adolat, tenglik tushunchalarini faqat qog'oz yoki tilda emas, balki qalban his qilgan holda bu prinsiplarga asosan ish ko'rsak, hech bir fuqaro aziyat chekmas edi. Har kim ta'lim olish huquqiga ega, ammo har kimda ham sifatli ta'lim olish imkoniyati yo'q. Demak, har qanday ta'lim muassasining eng muhim vazifasi – bilim bilan bir qatorda, adolat va insonparvarlik qadriyatlarini ham o'quvchi yoshlarni ongiga singdirish kabi, shakillantirishdir.

“O'zbekiston oliy ta'lim tizimida ijtimoiy adolatni ta'minlash uchun quyidagi chora-tadbirlar muhim:

1. Grant va stipendiya dasturlarini kengaytirish.
2. Oliygozlarda kirish mezonini shaffoflashtirish.
3. Davlat oliygozlarida individual ta'lim yondashuvini kuchaytirish.
4. Moliyaviy va imkoniyati cheklangan talabalar uchun maxsus qo'llab-quvvatlash jamg'armalarini yaratish”.

Bu ikki turdagi oliygozlarning mavjudligi jamiyatda turli ijtimoiy qatlam vakillariga o'z imkoniyatlar darajasida ta'lim olish sharoitini yaratadi. Shu orqali ta'lim tizimida ijtimoiy adolatni mustahkamlash yoki, aksincha, tengsizlikni kuchaytirish omiliga aylanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Wikipedia. “O'zbekistonda ta'lim”.

2. Nasiba M. “Yangi ta’lim tizimi yangicha yondashuvlar”.
3. Sultanov Sirojbek “Ijtimoiy adolatni tushunishga zamonaviy yondashuvlar” 2023.
4. Konstutsiyaviy islohotlar “Yangi O’zbekiston” gazetasi, 2022-yil 24-may.
5. “O’zbekiston Respublikasi Konstitutsiya” si 41-modda.
6. oliygoh.uz